

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet Vår demokrati – värd att värna varje dag (SOU 2022:28)

Förbundet har getts möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående förslag och vill lämna följande yttrande. Yttrandet kommer i första hand att avse de förslag och rekommendationer i avsnitt 7.3, som handlar om skolans demokratiuppdrag.

Förbundet vill inleda med ett tack till den kommitté som under ledning av Peter Öhrn arbetat med demokratifrågorna på olika sätt och med olika insatser sedan kommittén utsågs. I en tid då kriser och hot drabbat världen och Sverige är insatser för upplysning och samling kring demokrati av än större vikt och värde.

I betänkandet beskrivs att endast 34 länder idag räknas som fullvärdiga demokratier av forskningsinstitutet V-DEM, som i sin demokratirapport för 2022 varnar för att antalet autokratier i världen ökar. Decennier av demokratiska framsteg har raserats och i dag lever endast 13 procent av världens befolkning i demokratier, vilket gör att vi är tillbaka på samma nivåer som år 1989. Det är djupt oroande och vi som har förmånen att leva i ett av de länder som idag har en fullvärdig demokrati får inte ta den för given.

Förbundet tillstyrker därför de bedömningar och rekommendationer som anges i avsnitt 7.3 för att förtydliga skolans demokratiuppdrag.

Andra generella synpunkter

Samtidigt som vikten av demokrati och allas lika värde och möjligheter att delta och verka i samhället och i olika samhällsuppdrag ska upprätthållas, finns också problem med anti-demokratiska krafter och risk för terrorism och missbruk av de friheter och rättigheter vi har i Sverige. Samtidigt som vi ska uppmuntra demokrati och öppenhet, måste vi också dra gränser mot brottslighet och risk för terror. Det är en svår avvägning, eftersom de åtgärder som kan tas till för att förhindra brott och hot mot demokratin, samtidigt också riskerar att nagga de demokratiska friheterna i kanten.

Som exempel kan förbundet nämna de nyligen införda "demokrativillkoren" i skollagen. Dessa innebär att den ägare och ledning som ansöker om att bli godkänd för att bedriva skolverksamhet, och även fortsättningsvis genom tillsyn, ska uppfylla de krav som framgår av skollagen genom Skolinspektionens (och gällande förskolor kommunens) ägar- och ledningsprövning. Det är rätt och rimligt att en sådan prövning sker. Men genom en förändring som träder i kraft 2 januari 2023 kommer en sökande inte anses lämplig om det finns en risk för att barn eller elever i den verksamhet som ansökan avser kommer att utsättas för 1. våld, tvång eller hot, 2. diskriminering eller kränkande behandling, eller 3. påverkan som syftar till motarbetande av grundläggande fri- och rättigheter eller det demokratiska styrelseskicket.

Denna prövning är självfallet också helt rimlig i förhållande till det viktiga uppdrag skolan har. Men sättet att göra prövningen och de uppgifter som tillsynsmyndigheterna ska samla in och bedöma tangerar våra grundläggande fri- och rättigheter i en demokrati. Det kommer att innebära att tillsynsmyndigheterna begär in uppgifter om föreningstillhörighet och i övrigt kontrollerar de åsikter som kan framföras i privata sammanhang, t.ex. sociala medier eller helt enkelt genom skvaller. Föreningstillhörigheten och liknande personliga uppgifter kommer dessutom att bli allmänna och offentliga handlingar. Om sökandes ägare och ledning förtiger uppgifter kan det riskera skolans tillstånd. Det innebär alltså två problem; dels de uppgifter som samlas in och blir offentliga, dels risken för den godtyckliga bedömningen. Samtidigt som vi har föreningsfrihet i Sverige, ska föreningstillhörigheten i detta fall alltså både registreras och bedömas lämplig. Är en ägare olämplig att driva skola om hen privat är med i en förening för ett helt lagligt men visst sexuellt intresse? En förening för vapenintresse? Den enskildes skydd mot statens registrering av integritetskänsliga uppgifter regleras genom Regeringsformen, men i och med att syftet med de nya bestämmelserna är att just bekämpa hot mot vår demokrati, så har ändamålet i det här fallet helgat medlen. Vi saknar en diskussion huruvida syftet med bestämmelserna är viktigare än konsekvenserna för den enskilde, dvs. en avvägning utifrån proportionalitetsprincipen. Förbundet anser det vara olämpligt och att det ena viktiga ändamålet inte får leda till andra demokratiska fri- och rättigheter minskas.

Det kan tilläggas att sådan kontroll av lämplighet endast sker i förhållande till ägare och ledning för fristående förskolor och skolor. Ledningen för kommunala skolor ställs aldrig inför någon motsvarande granskning eller måste lämna utdrag ur belastningsregistret. Eftersom granskningen av fristående skolor i allmänhet är av medialt intresse riskerar ledningen för fristående skolor att ytterligare bli exponerade genom registreringen av deras privata uppgifter. De olika villkoren för skolföreträdare är heller inte helt förenligt med de demokratiska aspekterna om likabehandling.

Vidare kan också nämnas de förslag som nu diskuteras på Justitiedepartementet som handlar om informationsutbyte i brottsförebyggande syfte. Förbundet har fått lämna synpunkter då även förslag på skolområdet diskuterats. Ett förslag som att elevhälsan, dvs. skolläkare, skolsköterska och skolpsykolog, i brottsförebyggande syfte för att kunna förhindra skolattacker, ska rapportera elever med psykisk ohälsa och eventuell medicinering av psykofarmaka till polisen för deras registrering av eleverna. Det är

självfallet ett vällovt syfte, men riskerar återigen en registrering från statens sida av uppgifter som normalt klassas som ytterst integritetskränkande för den enskilde och därmed i strid med Regeringsformen. Det här exemplet har ännu bara diskuterats och något förslag till riksdagen har ännu inte lagts fram. Men det utgör ändå exempel på hur vi i samhället i dag önskar att skydda oss mot brottslighet på ett sätt som riskerar att stå i strid mot andra demokratiska värden.

Förbundet anser att den lagstiftande församlingen mer bör diskutera de intresseavvägningar som ibland uppstår, innan beslut om ny lagstiftning fattas, och inte förblindas av ett gott ändamål. Det ändamålet får inte överskugga vikten av att andra demokratiska fri- och rättigheter också måste värnas, varje dag.

För Friskolornas riksförbund

Ulla Hamilton
VD

Gudrun Rendling
förbundsjurist